

Onderstaande inleiding is geschreven bij wijze van Liber Amoricum bij het afscheid van Ruud Kaulingfreks van de Universiteit van Humanistiek. Uitgesproken tijdens het symposium Ni Dieu ni Maitre op 4 juli 2019 en gepubliceerd in Waardenwerk, Journal of Humanistic Studies nr 80, april 2020.

Letter of Resignation⁰

inleiding tot een conversatie

Marjorieke Glaudemans

Begin jaren '90 toen ik net was afgestudeerd van de kunstacademie zei een van mijn vrienden: elke kunstenaar heeft een specifieke interesse die ze polijst. Het laatste jaar had ik gewoond en gewerkt op het Engelse platteland, los van alles wat me bepaalde, bij wijze van free id zone, vrijplaats, om de constructie van identiteit te bevragen. Ik kwam terug met een vraag die ik verder wilde onderzoeken ... In hoeverre vormen we zelf de wortels van onze gevangenschap?

De vraag was het begin van een doorlopend veldonderzoek. Hoe leven we in de complexe organisatiesystemen die we nota bene zelf voor deze wereld bedenken? Organiseren we omdat we het onbevattelijke van het leven willen bevatten? Om vervolgens over te kunnen gaan tot de orde van de dag, alsof daarmee het hart zich niet meer laat beroeren en het leven zelf zich koest zal houden? Creëren we dan niet een mentale omgeving die kleingeestigheid faciliteert? Waar de rijkwijdte van het gemoed, broosheid, euforie, tederheid, meedodogen, melancholie, waar loutering uit voortkomt, geproblematiseerd wordt, als overgevoelig weggehoond of zelfs gemedicaliseerd?

In 1991 las ik een artikel 'De lijst van organisaties, een verkenning van organisaties vanuit de kunstfilosofie'¹. De schrijver was Ruud Kaulingfreks. Het artikel gaf onomkeerbaar zicht dat alles afhangt van 'hoe je het framed'. Dat verschilzicht schuilt in het standpunt wat je ten opzichte van iets inneemt. Mijn werk heeft sindsdien de vorm aangenomen van conversaties met mensen in organisatie; conversaties als free id zone. We ontmoetten elkaar in 2000 en zijn sindsdien in gesprek gebleven. Toen ik Ruud de eerste schetsen voor het managementboek voorlegde wat ik als weerslag van het veldonderzoek wilde schrijven reageerde hij met, hmm het is warm, teer, zoals een draadje aan je kleding. Zo'n draadje dat als je eraan trekt dat het dan meer wordt maar als je er te hard aan trekt trek je het stuk'. Alsof aan te geven dat het broos is om het individuele zicht te kiezen in een wereld vol organisatiedrift.

De conversaties met mensen in organisatie tonen me telkens weer hoe makkelijk we systeemverstrikt raken, binnen een kader terecht komen, geïncorporeerd, ingelijfd. Vol goede moed nemen we de kleur aan van de omgeving waar we werken, met de valkuil dat we, ook voor onszelf, kameleontisch worden. Een leidinggevende bij een van de ministeries zei laatst:

s'ochtends heb ik heel helder voor ogen wat er die dag moet gebeuren en dan komt er een zwart gat, wat we werk noemen, en aan het einde van de dag vraag ik me af, waar is toch die helderheid gebleven? Je moest eens weten dacht ik, bij mij gebeurt dat al zonder dat ik zo'n complexe constellatie met hoge werkdruk instap als de jouwe. De taal van management en control kan zo sterk zijn dat de tover van het leven onzichtbaar en onhoorbaar wordt. Wat Mieke Moor² in haar proefschrift 'geweld van organisatie' noemt. Het is niet gemakkelijk om je handelen congruent te laten zijn met je intenties.

Kunstenaar Joseph Beuys stelt met zijn bekende uitspraak 'Jeder Mensch ein Kunstler' dat iedereen in wezen de capaciteit heeft om het geheel te overzien en te onderscheiden hoe hij aan dat geheel zou kunnen bijdragen. Hij zegt Mens = Intentie en Creativiteit = Waardigheid = Kapitaal³. Niet geld dus, maar de assemblage van onze individuele intenties creativiteit en waardigheid.

De opmerking over het polijsten van een specifieke interesse is niet voorbehouden aan kunstenaars. Iedereen kan een 'autonome stem' ontwikkelen en inbrengen. Autonomie staat in Beuys visie niet op zich, maar is nodig voor een vitale meerstemmigheid. Zoals Hannah Arendt in *the human condition*⁴, naast labor, en work ook *aktion* onderscheid; tussen de mensen zijn, present met wat er is en handelen vanuit *amor mundi*.

Wat betekent Jeder Mensch Ein Kunstler op de werkvloer? De filosofe Martha Nussbaum⁵ zegt: 'Als we onze emoties blijven beschouwen en er niet in verdwijnen dan kunnen ze ons informeren over wat voor ons van waarde is'. Ze noemt dat de knowledge of the heart³. Knowledge of the heart kent meer schakeringen dan het neoliberale ideaalbeeld van de blijmoedige hardwerkende mens toelaat. Knowledge of the heart gaat voorbij aan de de rationele doel-middelmentaliteit die ons veel brengt, maar ook overwoekert. Knowledge of the heart staat er los van, vraagt een wakkerheid van de senses, zonder voorbedachte rade. Open, weids. Knowledge of the Heart legt genadeloos bloot in hoeverre je handelen congruent is met je oorspronkelijke intenties.

Waar vind congruentie tussen intentie en handelen plaats? Als we geen toevlucht nemen in organisatie maar beseffen dat een plan slechts een plan is totdat het de werkelijkheid ontmoet doordat je het plan ten uitvoer brengt, ontstaat er tussenruimte. De franse politiek filosofe Anne Querrien noemt dat *transitional space, play capacity*⁶. Ze zegt; 'Play is throwing a bal in the game, and then playing with the distance, playing with oneself and the work, so one develops a transitional space with oneself and the work and the world'. In dat moment schuilt ruimte, autonome stem, waardigheid.

Net als de kunstenaar niet precies weet wat er onder zijn handen vandaan komt ondanks dat ie tijd en materiaal georganiseerd heeft om te kunnen werken is wat we hebben georganiseerd misschien wel meer in wording dan we willen zien.

Gaat het gebied buiten *de organisatie orde* misschien schuil in de vraag *waarom* we organiseren? Voor zover ik het kan overzien organiseren we ofwel omdat we iets willen ofwel omdat we iets niet willen. En in die tussenruimte hopen we op welzijn, vrijheid, geluk of comfort. En in het gunstigste geval niet alleen ons eigen welzijn.

De valkuil van de organizationele mens is wegstaren en de ander, het systeem verantwoordelijk houden. Steeds vaker ervaar ik dat gevangenschap niet diep hoeft te wortelen. Dat ze zich vormt in de dans van waarnemen en introspectie. Waar het van afhangt is of ik met lede ogen aanzie zonder mijn hoofd weg te draaien. En getuige blijf van de emoties die een situatie opbrengt en onderscheid welke waardigheid nodig is

Misschien ligt het gebied buiten de organisatie orde wel binnenhoofds en is het de kunst om, zoals Ruud me vele malen toonde, uitdrukking te blijven geven aan *the knowledge of the heart* terwijl je midden in de organizational society staat, onbevangen.

Een kunstenaar neemt ontslag zonder de wereld te verlaten.

Noten

0. Naar de titel van een serie werken van kunstenaar Cy Twombly 1959-1967

1. Gepubliceerd in *Management en Organisatie*, 1991.

2. Proefschrift van Mieke Moor, *Tussen de regels, een esthetische beschouwing over geweld van organisatie*, Uitgeverij IJzer, 2012.

3. Hannah Arendt in *The Human Condition*, 1958

4. *Gesprekken over Kunst*, Volker Harlan, Vrij Geestesleven, 1988.

5. Vrij naar Martha Nussbaum, *Oplevingen van het denken, over de menselijke emoties*, Ambo, 2004

6. Anne Querrien (1945), Ministère du Logement et de la Ville, Parijs, in een presentatie op 6 februari 2009, *Casco - Office for Art, Design and Theory*, Utrecht. Querrien is een student van Guattari.